

ریسک حسابرسی در بازارهای نوظهور

دکتر پرویز پیری

حسابدار رسمی

سید محمد تقی میر فندرسکی

کارشناس ارشد حسابداری

بهمن قادری

کارشناس ارشد حسابداری

مقدمه

بازارهای نوظهور^(۱) به دلیل چشم انداز رشد اقتصادی بالا و همچنین رشد فزاینده و قابل توجه حجم بازارهای آن، نقش بسیار مهمی را در اقتصاد جهانی ایفا می‌کنند. برخی از بیانات ارائه شده در مورد قابل اتکا نبودن گزارش‌های مالی در کشورهای نوظهور آسیایی، هشدارهایی را مخابره می‌کند مبنی بر اینکه حسابرسان به هنگام حسابرسی گزارش‌های مالی در این کشورها، باید توجه بیشتری را به شکل و ماهیت بسیاری از فعالیت‌های انجام شده داشته باشند. به دلیل تفاوت در هنجارهای فرهنگی و به طبع آن شیوه‌های کسب و کار در حوزه فعالیت‌های مالی بازارهای نوظهور و بازارهای توسعه یافته، حسابرسان همواره باید اثر این موارد را بر خطر تحریف با اهمیت، مورد توجه و ارزیابی قرار دهند و برای نشان دادن واکنش مناسب نسبت به این ریسک‌ها، باید فرآیند حسابرسی را به شیوه‌ای کارآ و اثر بخش برنامه‌ریزی کنند. ارزیابی ریسک تقلب توسط حسابرسان باید با فرآیند حسابرسی آمیخته شود و این ارزیابی تا پایان عملیات حسابرسی به‌طور مستمر مورد بازنگری قرار گیرد، زیرا حسابرسان نسبت به نوع، نحوه و میزان رویه‌هایی مسئولیت دارند که در فرآیند حسابرسی برای مقابله با ریسک تقلب به کار می‌گیرند و باید رویه‌های حسابرسی را به گونه‌ای به اجرا در بیاورند تا بتوانند نسبت به ریسک تقلب بهترین واکنش را نشان دهند. ماهیت و ویژگی‌های خاص ریسک تقلب می‌تواند به عوامل دیگری مانند محیط کنترلی و همچنین فعالیت‌های کنترلی وابسته باشد. که عملیات شرکت در آن انجام می‌شود. ستاد اعلام راهکارهای حسابرسی^(۲) در ایالات متحده اخیراً اعلامیه‌ای در مورد حسابرسی بازارهای نوظهور منتشر کرده است که شرایط قابل توجه مربوط به این بازارها در آن تشریح شده است. شرایطی که ممکن است بر چگونگی رفتار حرفه‌ای حسابرسان تحت الزامات موجود در استانداردها و قوانین هیأت نظارت حسابداری بر شرکت‌های سهامی عام^(۳) (PCAOB) و قوانین مربوط اثر بگذارد. هدف این مقاله بررسی و تشریح مبانی

ریسک اظهارنظر نادرست به علت تقلب (ریسک تقلب)، است که حسابرسان ممکن است در حسابرسی عملیات بازارهای نوظهور با آن مواجه شوند. در کشورهای نوظهور، دست‌اندرکاران، در راستای بهبود زمینه فعالیت‌های تجاری گام‌های اساسی برداشته و قوانین و مقررات لازم برای حمایت از سرمایه‌گذاران را به تصویب رسانیده‌اند.

دیدگاه‌های هیأت نظارت حسابداری بر شرکت‌های سهامی عام

هیأت نظارت حسابداری شرکت‌های سهامی عام، تاکید خود را بر فعالیت‌هایی در بازارهای نوظهور معطوف کرده که می‌تواند به صورت بالقوه، صورت‌های مالی را مورد تحریف قرار دهد. این هیأت به دنبال تعریف مدل نظارتی سازمانی با این رویکرد است؛ که بتواند با استفاده از ابزارهای نوین و مقرون به صرفه، کیفیت حسابرسی را ارتقا، خطرات ناشی از شکست حسابرسی در بازارهای نوظهور را کاهش و اعتماد عمومی را نسبت به فرآیند گزارشگری مالی و حسابرسی ارتقا بخشد. این هیأت بیان می‌دارد که ارزیابی مناسب از ریسک، پایه و اساس حسابرسی با کیفیت است. اظهارات هیأت نظارت حسابداری شرکت‌های سهامی عام برای تقویت و حمایت از آن بوده و نتیجه آن بهبود در کل فرآیند حسابرسی است (شرز^(۴)؛ ۲۰۱۲). هیأت برخی از فعالیت‌های خاص در واحدهای تجاری شغال در بازارهای نوظهور را مورد بررسی قرار داده و به این نتیجه دست یافت که احتمال ریسک تقلب در این بازارها به مراتب بیشتر از بازارهای توسعه یافته است. با توجه به این موارد، کمیسیون بورس و اوراق بهادار^(۵) (SEC)، برخی از معاملات اوراق بهادار با کشورهای نوظهور را به حالت تعلیق در آورده است. برای نمونه می‌توان به اسناد بورس اوراق بهادار کشور چین اشاره کرد که طبق مدارکی ابراز می‌دارد در طی ۲ ماه از سال ۲۰۱۱ بیش از ۲۴ مورد کناره‌گیری حسابرس از کار، اختلاف حسابرسی یا هر دو مورد گزارش شده است. در بعضی موارد، حسابرسان

دلیل کناره‌گیری خود را امکان وقوع اعمال غیرقانونی مغایر با بخش ۱۰ قانون بورس اوراق بهادار سال ۱۹۳۴ اعلام کرده‌اند. با مشاهده این موارد، کمیسیون بورس و اوراق بهادار، قانون تعلیق انجام هر گونه معامله با شرکت‌هایی را صادر کرد که بر خلاف مبانی بازارهای مالی جمهوری خلق چین عمل می‌کنند. هیأت، موارد زیر را موجب تشدید اعمال متقلبانه در فرآیند حسابداری و گزارشگری مالی بازارهای نوظهور می‌داند:

- وجود دو مجموعه جدا و متفاوت از دفاتر و اسناد مالی؛
 - اختلاف بین دفاتر و اسناد مالی شرکت‌ها و نتایج به دست آمده از فرآیند حسابرسی در خصوص وجود و صحت مانده‌های وجه نقد، حساب‌های دریافتنی و درآمدها؛
 - محدودیت در رسیدگی برای کسب شواهد کافی و مناسب برای تطبیق مانده‌های وجوه نقد با دفاتر رسمی و صورت حساب‌های بانکی؛
 - وجود اختلاف جدی بین اسناد واقعی شرکت با تأییدیه‌های وصولی از بانک‌های ذریبط در رابطه با اقلامی از قبیل استقراض‌های اعلام نشده یا ثبت نشده، عدم اعلام اختلافات با اهمیت در خصوص معاملات قطعی صورت گرفته؛
 - مشاهده تلاش‌هایی از جانب مدیریت شرکت‌ها برای تغییر تأییدیه‌ها و محتوای پاسخ‌های ارسالی مربوط؛
 - وجود تناقض در قراردادهای مربوط به فروش، مانند اضافه کردن مهر یک شرکت به خصوص در قرارداد فروش که به نظر نمی‌رسد متعلق به مشتری نام برده شده در قرارداد باشد؛
 - شناسایی درآمد ناشی از قرارداد با مشتریانی که وجود آنها قابل اثبات نیست؛
 - عدم افشای اطلاعات با اهمیت در مورد معاملات مربوط به فروش و فعالیت‌های تأمین مالی خارج از ترازنامه؛
 - ثبت دارایی‌هایی در دفاتر که اثبات مالکیت و کنترل بر آنها به راحتی امکان پذیر نیست؛
 - ثبت مخارج هنگفت در قالب هزینه‌های عملیاتی که هدف از انجام این قبیل مخارج به روشنی قابل توضیح و تشریح نیست؛
 - دستکاری اسناد و مدارک مالی برای پنهان نگه‌داشتن و کلاه به کلاه کردن مخارج مخالف موازین اخلاقی مانند رشوه؛
 - وجود اختلاف با اهمیت بین مبالغ گزارش شده در صورت‌های مالی تهیه شده برای دولت محلی با گزارشات تهیه شده برای اهداف برون مرزی، و
 - تأخیر غیرعادی مدیریت در ارائه اسناد و مدارک درخواستی حسابرسان (این شرایط و موقعیت‌ها ممکن است نشانه‌هایی از اعمال غیرقانونی باشد).
- استانداردها و بنیادهای صادر شده از سوی هیأت نظارت حسابداری بر شرکت‌های سهامی عام، حسابرسان را ملزم کرده است که در جریان حسابرسی، نسبت به ریسک تقلب و خطر تحریف با اهمیت واکنش مناسب نشان دهند. همچنین حسابرسان باید فرآیند حسابرسی را به گونه‌ای برنامه‌ریزی کنند که از کسب شواهد کافی و مناسب اطمینان معقول کسب کنند که مبنایی برای گزارش‌های آنها است.

مزیتی ناروا یا غیرقانونی. هرچند تقلب مفهوم قانونی گسترده دارد، اما آنچه به حسابرسان مربوط می‌شود، اقدامات متقلبانه‌ای است که به تحریف با اهمیت در صورت‌های مالی می‌انجامد. هیأت نظارت بر حسابداری شرکت‌های سهامی عام، مدنظر قرار دادن ریسک تقلب را به عنوان جزئی جدایی ناپذیر از فرآیند حسابرسی تعریف کرده است. استانداردهای هیأت مذکور بیان می‌دارد که حسابرسان با توجه به آیین رفتار حرفه‌ای و تردید حرفه‌ای، باید فرآیند حسابرسی را به گونه‌ای برنامه‌ریزی کنند که از عاری بودن صورت‌های مالی از تحریف عمده ناشی از اشتباه یا تقلب اطمینان معقولی کسب کنند و اثر هر یک از این موارد را بر صورت‌های مالی مورد ارزیابی قرار دهند.

شناسایی و ارزیابی عوامل مؤثر بر ریسک تقلب

عوامل مختلفی می‌تواند ریسک تقلب را تحت تأثیر قرار دهد که به طور کلی می‌توان آنها را دو گروه عمده عوامل اصلی و عوامل خارجی طبقه‌بندی کرد.

حسابرس باید رویه‌هایی را مورد ارزیابی و بازبینی قرار دهد که برای ارزیابی ریسک تقلب به کار گرفته است تا اطمینان کسب کند که شواهد گردآوری شده از قابلیت اتکای کافی برخوردار است. به عنوان بخشی از فرآیند رسیدگی، حسابرسان باید در کلی از فعالیت‌های واحد تجاری و محیطی را کسب کنند که در آن فعالیت می‌کند. شناخت صحیح از محیط و فعالیت‌های واحد تجاری به حسابرسان کمک می‌کند تا عوامل ریسک تقلب را بهتر شناسایی و مورد توجه قرار دهد. برخی از این عوامل عبارتند:

- صنعت مورد نظر، محیط قانونی و سیاسی حاکم بر آن؛
 - هنجارهای فرهنگی و محیط کنترلی؛
 - اهداف و راهبردها، ساختار سازمانی، ریسک‌های تجاری مربوط و منابع تأمین مالی برای ادامه عملیات شرکت؛
 - سرمایه‌گذاری‌های اساسی؛ شامل مشارکت‌های خاص، سرمایه‌گذاری به روش ارزش ویژه و سایر سرمایه‌گذاری‌هایی که دارای سود متغیر می‌باشند؛
 - منابع درآمدی شرکت از جمله نسبت سودآوری محصولات اصلی و رابطه شرکت با تأمین کنندگان اصلی مواد و قطعات اولیه و همچنین مشتریان عمده شرکت.
- حسابرسان به هنگام برنامه‌ریزی همواره باید این نکته را در نظر داشته باشند که بین محیط فعالیت در بازارهای نوظهور و توسعه یافته همواره تفاوت‌هایی وجود دارد که این تفاوت‌ها می‌تواند اظهار نظر نهایی آنها را تحت تأثیر قرار دهد. برای نمونه اگر واحدهای تجاری در بازارهای نوظهور نتوانند خود را با تغییرات سریع این بازارها هماهنگ سازند و همچنین اگر قوانین نظارتی مناسب از طرف نهادهای مسئول اعمال نگردد، همواره خطر ارائه نادرست صورت‌های مالی وجود خواهد داشت. این موارد و سایر ویژگی‌های دیگر محیط تجاری در بازارهای نوظهور می‌تواند انگیزه‌ها، فشارها، و فرصت‌هایی را ایجاد کند که ممکن است به ریسک تقلب با اهمیت منتهی شوند.

انگیزه‌ها و فشارها

واحدهای تجاری در بازارهای نوظهور نیز همانند شرکت‌های سهامی عام در کشورهای توسعه یافته، به دنبال بهره‌مند شدن از منافع پیوستن به بازارهای بین‌المللی هستند. واحدهای تجاری برای

ریسک تقلب جزء لاینفک از فرآیند حسابرسی

"تقلب" عبارتست از هرگونه اقدام عمدی یا فریبکارانه یک یا چند نفر از مدیران، کارکنان یا اشخاص ثالث، برای برخورداری از

پذیرش این شرکت‌ها در بازارهای بین‌المللی، باید دارای موضع مالی قدرتمندی باشند تا بتوانند از مزایایی چون امکان تأمین مالی برون مرزی، پذیرش در بورس‌های معتبر خارجی و... بهره‌مند گردند. این مسئله ممکن است انگیزه‌ای برای دستکاری صورت‌های مالی را به وجود آورد که شامل گزارش نتایج ضعیف یا اخبار نامناسب است. برای نمونه، اگر شرکتی موفق به دستیابی سود پیش‌بینی شده نگردد، این خطر وجود دارد که مدیریت به منظور دستیابی به سود پیش‌بینی شده، صورت‌های مالی را دستکاری کند. به عنوان نمونه دیگر، مدیریت واحدهای تجاری متعلق به شرکت‌های چند ملیتی فعال در مناطق دور افتاده ممکن است تحت فشارهایی قرار گیرند تا نتایج عملکرد و وضعیت مالی خود را به صورت متورم نشان دهند.

حسابرسان باید علاوه بر جریانات انگیزشی و فشارهای مطرح شده، تمام ویژگی‌های منحصر به فرد شرکت‌ها و محیط بازارهای نوظهور را مورد بررسی قرار دهد که می‌تواند منتج به ریسک تقلب شوند، به عنوان نمونه، واحد تجاری ممکن است در مشارکت خاص، قراردادی را تنظیم کند که احتمال دارد ابهامات عمده‌ای در این قراردادها وجود داشته باشد. این ساختار رقابتی می‌تواند منتج به افزایش ریسک مربوط به حذف موارد افشای اطلاعات یا افشای اطلاعات ناقص و نادرست شود. به عنوان نمونه دیگر، محدودیت‌های

تقلب در بستری شکل می‌گیرد که در آن عوامل مختلفی مانند قوانین و مقررات، استانداردهای حسابداری، استانداردهای حسابرسی، خود حسابرس، صلاحیت و شایستگی‌های حسابرس، مدیر مسئول گزارشگری مالی و نهادهای ناظر بر کار حسابرس، اثرگذار هستند.

قانونی در گردش دارایی‌های شرکت، ممکن است شرکت‌ها را به نگهداری مبالغ عمده وجوه نقد یا سایر دارایی‌های قابل تبدیل به وجه نقد وادار کند که این عمل می‌تواند انگیزه اختلاس در دارایی‌ها را ایجاد کند.

فرصت‌ها

ضعف در سیستم کنترل‌های داخلی و شماری از وضعیت‌های پیش آمده داخلی و خارجی می‌تواند منجر به وقوع برخی ریسک‌های ناشی از اعمال متقلبانه گردد. برخی از جنبه‌های خاص بازارهای نوظهور به صورت ذاتی می‌تواند شرایطی را به وجود آورد که منجر به اعمال متقلبانه می‌گردد. برای مثال، امکان دارد شرکتی در ناحیه جغرافیایی خاص به دلیل انحصاری بودن ماهیت فعالیت، داشتن فعالیت کنترلی بر روی مواد اولیه سایر شرکت‌های آن ناحیه، یا ارتباط سیاسی با دولت مرکزی و محلی، به صورت بالقوه تحت تأثیر اعمال متقلبانه قرار گیرد. بعضی از این موارد عبارتند از:

- مدیریت می‌تواند ضوابط و شرایطی خاصی را بر فروشندگان و خریداران محلی تحمیل کند که این امر می‌تواند منجر به انجام معاملات غیرعادی گردد.

- مدیریت قادر است از طریق اعمال فشار بر کارکنان و مدیریت بانک‌های محلی، آنها را مجبور کند که اطلاعات غیرواقعی به

حسابرس ارائه کنند.

- کارکنان شرکت ممکن است به دلایل فرهنگی یا ترس از مجازات توسط مدیریت، تمایلی به افشای اطلاعات اعمال متقلبانه مشاهده شده نداشته باشند.

علاوه بر موارد ضعف در سیستم کنترل‌های داخلی به دلیل نبود سازوکارهای نظارتی کارآ و همچنین نبود قوانین حاکمیت شرکتی مناسب، احتمال ریسک تقلب در فرآیند حسابرسی شرکت‌ها در بازارهای نوظهور نسبت به بازارهای توسعه یافته را دو چندان کرده است. به عنوان نمونه، از موارد مشاهده شده در بازارهای نوظهور به علت نبود قوانین حاکمیت شرکتی این است که بعضی از واحدهای تجاری، مدیر مالی را بر مبنای سلیق شخصی یا از کشور و منطقه دیگری استخدام می‌کنند. این مدیر مالی فاقد دانش کافی در مورد زبان محلی، ویژگی‌های فرهنگی و شیوه‌های تجاری شرکت است، بنابراین قادر به اعمال کنترل‌های مؤثر در سطوح مختلف مؤسسه نخواهد و در نتیجه فرصت‌هایی برای کارکنان شرکت فراهم می‌گردد تا بتوانند به طور مخفیانه مرتکب تقلب و تحریف صورت‌های مالی شوند. شرایط مشابه و ریسک‌های مختلف ممکن است در شرکت‌های فرعی متعلق به شرکت‌های چندملیتی در بازارهای نوظهور به وجود بیاید.

واکنش حسابرس نسبت به ریسک تقلب در بازارهای نوظهور

تقلب در بستری شکل می‌گیرد که در آن عوامل مختلفی از جمله قوانین و مقررات، استانداردهای حسابداری، استانداردهای حسابرسی، خود حسابرس، صلاحیت‌ها و شایستگی‌های حسابرس، مدیریت که مسئول گزارشگری مالی است و نهادهای ناظر بر کار حسابرس، اثر گذار هستند. حسابرس در برنامه‌ریزی فرآیند حسابرسی، باید میزان آسیب‌پذیری واحد مورد رسیدگی از نظر تحریف با اهمیت ناشی از تقلب را مورد ارزیابی قرار دهد. لذا در تمام طول فرآیند حسابرسی، احتمال وجود تقلب، موضوعی است که باید مورد توجه حسابرس باشد. واکنش نامناسب حسابرس نسبت به ریسک تقلب، می‌تواند منجر به شکست حسابرسی در کسب شواهد کافی و مناسب و نهایتاً کشف تحریفات عمده در صورت‌های مالی گردد. حسابرس باید برای مقابله بهتر در مواجهه با ریسک تقلب، حسابرسی را با نگرش تردید حرفه‌ای و با در نظر داشتن این نکته برنامه‌ریزی و اجرا کند که شرایطی ممکن است وجود داشته باشد که موجب تحریف بااهمیت در صورت‌های مالی شود. نگرش تردید حرفه‌ای در طول فرآیند حسابرسی برای حسابرس امری ضروری به شمار می‌رود تا بتواند خطرهای نادیده گرفتن شرایط غیرعادی، تعمیم بیش از حد نتایج به دست آمده از مشاهدات حسابرسی، به کارگیری مفروضات نادرست در تعیین ماهیت رویدادها، زمان‌بندی اجرا و میزان روش‌های حسابرسی و همچنین ارزیابی نتایج حاصل از آن را کاهش دهد.

فرآیند حسابرسی در مواجهه با ریسک تقلب در بازارهای نوظهور

با توجه به مطالب پیش گفته می‌توان گفت که بازارهای نوظهور به دلیل ماهیت فعلی آن، به صورت بالقوه تحت تأثیر فرصت‌ها و انگیزه‌هایی برای انجام اعمال متقلبانه است. تلاش برای بیش از واقع نشان دادن دارایی‌ها و درآمدها از یک سو و کمینه کردن بدهی‌ها و هزینه‌ها از سوی دیگر، نمونه‌ای از این موارد هستند. حسابرس باید برای مقابله با این مسائل، آزمون‌های گسترده‌ای برای کاهش ریسک تقلب به اجرا در بیاورد. به عنوان

FRAUD

نتواند ریسک دخالت مدیریت در فرآیند تأییدیه‌ها را تحت کنترل خود قرار دهد، ممکن است برای حسابرس ضروری باشد که خود شخصاً درخواست تأییدیه را تحویل دهد یا گیرنده تأییدیه را ملاقات کرده و روند تأیید را به طور مستقیم با یک منبع مستقل و آگاه تکمیل کند. همچنین حسابرس باید استقلال سازمان (فرد) تأیید کننده را مورد ارزیابی قرار دهد تا اطمینان حاصل کند که مدیریت واحد تجاری نفوذی بر آن واحد ندارد؛ زیرا، در صورت داشتن نفوذ این احتمال می‌رود که دریافت کننده اطلاعات ناقص یا نادرستی را به حسابرس ارائه کند. برای نمونه، اگر واحد تجاری صاحب کار تنها مشتری عمده یا تنها خریدار مؤسسه مورد نظر باشد، کارکنان مؤسسه امکان دارد تحت فشار زیاد مدیریت شرکت قرار بگیرند تا مستندات فراهم شده برای حسابرس را تحریف کنند. اگر کماکان ریسک مربوط به تأییدیه‌ها زیاد باشد و حسابرس نتواند نسبت به قابل اعتماد بودن آنها اطمینان حاصل کند، برای کسب شواهد لازم باید روشی دیگر جایگزین فرآیند فعلی گردد تا بدان وسیله بتوان شواهد لازم را فراهم کرد که بتواند پشتوانه کافی برای اظهار نظر حسابرس باشد.

شناسایی درآمد

حسابرس بر اساس رهنمودهای ارائه شده توسط هیأت نظارت حسابداری بر شرکت‌های سهامی عام، به هنگام رسیدگی به اقلام درآمدی واحد صاحب کار، همواره باید احتمال ریسک مربوط به اعمال متقلبانه در مورد این گروه حساب‌ها را مدنظر قرار دهد. مدیریت از طرق مختلفی مانند دستکاری و جعل اسناد و مدارک مربوط به فروش، ثبت فروش‌های صوری و معامله با اشخاصی که اصلاً موجودیت حقیقی و حقوقی ندارند سعی در بیشتر از واقع نشان دادن میزان درآمدهای واحد تجاری تحت مدیریت خود دارند. برای نشان دادن واکنش مناسب نسبت به این موارد، کسب شناخت از محیط و نوع فعالیت‌های واحد تجاری از قبیل؛ منابع و اجزای درآمدی واحد تجاری، ویژگی‌های مربوط به معاملات خاص، رویه‌ها و فرآیند گزارشگری مربوط به چگونگی شناسایی درآمدها، میزان طلب از مشتریان و خصوصیات صنعت الزامی است. کسب چنین شناختی باعث می‌شود حسابرس راه‌های گزارشگری متقلبانه، را شناسایی و برای مقابله با آنها فرآیند حسابرسی را به نحوی مقتضی و متناسب با ویژگی‌های خاص نام برده شده به اجرا در بیاورد. رهنمودهای ارائه

نمونه، حسابرس باید رویه‌های مناسبی را به کار گیرد تا بتواند اطمینان معقولی کسب کند که کنترل‌های داخلی توسط مدیریت ارشد سازمان یا کارکنان زیر پا گذاشته نشده است. حسابرس باید فرآیند حسابرسی و رویه‌های مورد استفاده را به نحوی برنامه‌ریزی کند که بتواند در مورد دارایی‌هایی مانند وجوه نقد و حساب‌های دریافتنی که خطر ذاتی بالایی دارند، شواهدی قابل اتکا از منابع مستقل از واحد تجاری به دست بیاورد. حسابرس اگر در جریان حسابرسی، وضعیت یا شرایطی را مشاهده کرد که نشانه‌ای از نشانه‌های تقلب باشد، باید با توجه به اهمیت شرایط مشاهده شده برنامه، زمان‌بندی و ماهیت روش‌های حسابرسی را با توجه به مورد مشاهده شده تعدیل کند و بر اساس دیدگاه تردید حرفه‌ای نباید صرفاً به ادعای بیان شده از طرف مدیریت اتکا کند و باید با جمع‌آوری شواهد لازم از طریق ارتباط با اشخاص ثالث (مثلاً ارسال تأییدیه)، از نبود تحریف با اهمیت ناشی از اعمال متقلبانه در صورت‌های مالی اطمینان معقولی کسب کند.

تأییدیه‌ها

حسابرسان باید برای نشان دادن واکنش مناسب نسبت به ریسک تقلب، صحت برخی از اقلام گزارش شده مانند وجوه نقد و حساب‌های دریافتنی در صورت‌های مالی را به اثبات برسانند. بنابراین حسابرس نباید تمام ادعای مدیریت در مورد اقلام گزارش شده در صورت‌های مالی را بپذیرد. بر اساس رهنمودهای اعلامی از طرف هیأت نظارت بر حسابداری شرکت‌های سهامی عام، شواهد جمع‌آوری شده از منابع برون سازمانی به مراتب قابل‌اتکاتر از شواهد جمع‌آوری شده درون سازمانی است. اضافه بر این، رهنمودهای مذکور بیان می‌دارند که تأییدیه‌ها باید به طور کامل در اختیار حسابرس قرار گیرند و صاحب کار نباید هیچ کنترلی بر آنها داشته باشد. اگر حسابرس متوجه اقداماتی از طرف مدیریت مبنی بر تحت تأثیر قرار دادن محتوا و ماهیت تأییدیه‌ها گردد، بلافاصله باید اقدامات پیشگیرانه مقتضی را در فرآیند حسابرسی مورد نظر لحاظ کند. به عنوان نمونه، زمانی که حسابرس برای تسریع در فرآیند حسابرسی، تأییدیه‌ها را از طریق پیک ارسال می‌کند باید به این نکته توجه داشته باشد که پیک مستقل از مدیریت واحد صاحب کار باشد. همچنین حسابرس باید اطمینان حاصل کند که تأییدیه مستقیماً به دست دریافت کننده مورد نظر رسیده باشد. اگر حسابرس

شده توسط هیأت نظارت حسابداری بر شرکت‌های سهامی عام تأکید دارند که حسابرس باید در جریان رسیدگی به اقلام درآمدی، باید توجه بیشتری را به معاملات غیرعادی رخ داده داشته باشند، زیرا امکان وقوع تقلب، اختلاس و سوء استفاده از منابع واحد تجاری در این موارد به مراتب بیشتر از انجام معاملات در شرایط عادی است. به عنوان نمونه، اگر حسابرس بر اساس انجام روش‌های تحلیلی به این نتیجه برسد که درآمدهای سال جاری نسبت به سال گذشته به صورت چشمگیری افزایش یافته است و ادعای مدیریت در این مورد این باشد که این افزایش در درآمدها ناشی از افزایش حجم تولید است، حسابرس باید شواهد کافی نسبت به این ادعای مدیریت را جمع‌آوری کند. برای مثال، اطمینان حاصل کند که شرکت توانایی دستیابی به تولید این حجم از محصولات را دارا است یا خیر. از آنجا که حسابرسان مسئول رسیدگی به اصالت اسناد حسابداری نیستند و برای این کار هم آموزش ندیده‌اند، لذا حسابرس بر اساس دیدگاه مبتنی بر تردید حرفه‌ای، باید نسبت به اسناد و مدارک به دست آمده در خود واحد تجاری صاحبکار بررسی‌های بیشتری را به عمل آورد. طبق استانداردهای هیأت نظارت حسابداری بر شرکت‌های سهامی، اگر نسبت به کفایت اسناد و مدارک مثبت‌تر دیدی وجود داشته باشد در این صورت، حسابرس باید جریان حسابرسی برنامه‌ریزی شده را تعدیل یا اینکه رویه‌های حسابرسی بیشتری را به اجرا دریاورد تا نسبت به قابل اتکا بودن اسناد و مدارک اطمینان کافی را کسب کند. برای نمونه، چنانچه حسابرس نسبت به جعل اسناد مربوط به فروش توسط مدیریت مشکوک شود، برای مستند سازی هر چه بهتر باید رویه‌های را برنامه‌ریزی کند تا بتواند اسناد و مدارک مربوط به فروش را به صورت مستقیم از خریداران (در صورت امکان) دریافت و آنها را با اسناد و مدارک موجود در داخل سازمان مقایسه کند.

معاملات با اشخاص وابسته

واحدهای تجاری که در محیط اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی خاص بازارهای نوظهور، اغلب تحت کنترل و مالکیت سایر واحدهای تجاری و یا تحت کنترل گروه خاصی از افراد قرار می‌گیرند که به طبع، اعضای ارشد و همچنین تیم مدیریت این واحدهای تجاری نیز تحت تأثیر سیاست‌ها و تصمیمات واحدهای کنترل کننده قرار می‌گیرند و بالعکس. از آنجا که ممکن است شرایط معاملات با اشخاص با توجه به شرایط حاکم بر سایر معاملات انجام شده در روال عادی داد و ستدهای واحد تجاری (معاملات حقیقی) یکسان نباشد، بنابراین واحدهای تجاری (کنترل شوند و کنترل کننده) باید شرح مناسبی را از محتوای معاملات صورت گرفته افشا کنند. حسابرس باید به دلیل بالا بودن ریسک مربوط به معاملات بین اشخاص وابسته (مباحث مربوط به تعیین قیمت، نحوه بازپرداخت بدهی‌ها و سایر موارد)، اطمینان حاصل کند که تمام موارد قابل افشای اطلاعات مربوط به این معاملات به شیوه‌ای صادقانه و بر اساس معیارهای تعیین شده در استانداردهای حسابداری افشا و گزارش شده باشد.

سایر موارد مربوط به ریسک تقلب

حسابرس باید بر اساس رهنمودهای انتشار یافته توسط هیأت نظارت حسابداری بر شرکت‌های سهامی عام، مطمئن گردد که آیا نتایج بدست آمده از اجرای رویه‌های برنامه‌ریزی شده و همچنین سایر مشاهدات

صورت گرفته در فرآیند حسابرسی، حسابرس را قادر می‌سازد تا برآورد معقولی از ریسک تقلب داشته باشد یا خیر. عواملی را که می‌تواند ریسک مربوط به اعمال متقلبانه را تشدید کند عبارتند از:

- واکنش‌های متناقض، مبهم یا غیرقابل قبول از سوی مدیریت در وضعیت‌هایی که حسابرس احتمال می‌دهد معاملات غیرواقعی صورت گرفته است.

- فقدان اسناد و مدارک یا اسناد و مدارکی که در تضاد با هم باشند؛ حسابرس باید آزمون‌های مناسب نسبت به این قبیل موارد به اجرا دریاورد تا تشخیص دهد که آیا این موارد ناشی از اعمال متقلبانه مدیریت است یا خیر. برخی از این موارد عبارتند از:

- ممکن است نام شخص ثالث در سر برگ تأییدیه متفاوت از نام استفاده شده در مُهر درج شده در یک سند امضا شده باشد؛
- مبالغ تأیید شده توسط شعبه محلی یک بانک می‌تواند با تأییدات بدست آمده از اداره مرکزی متفاوت باشد؛
- ممکن است اسنادی وجود نداشته باشد که دلالت بر مالکیت یک یا چند دارایی داشته باشد.

- وابستگی شدید بین واحد تجاری و حسابرسان قبلی می‌تواند مسائل عمده‌ای را در رابطه با اعمال متقلبانه به وجود آورده باشد.
- مدیریت می‌تواند با محدود کردن دسترسی حسابرس به منابع و شواهد حسابرسی از قبیل کارکنان شرکت و اشخاص ثالث، جریان حسابرسی را کنترل کند. برای مثال:

- مدیریت می‌تواند از حسابرس درخواست کند که جواب تأییدیه‌های ارسالی را از کارکنان شرکت دریافت کند.
- مدیریت می‌تواند به بانک دستور دهد که به درخواست تأییدیه حسابرس در مورد مانده وجوه نقد، سپرده‌ها یا مانده وام‌های پرداختنی پاسخ ندهد.

- مدیریتی که در گزارشگری صورت‌های مالی مرتکب تقلب شده باشد تمایلی به اضافه کردن موارد افشا و یا اصلاح آنها در متن صورت‌های مالی نخواهد داشت.

- هر چه میزان بی تفاوتی مدیریت نسبت به نارسایی‌های کنترل داخلی بیشتر باشد، احتمال اینکه مدیریت درگیر اعمال متقلبانه شده باشند نیز بیشتر خواهد بود.

بر اساس استانداردهای هیأت نظارت بر حسابداری شرکت‌های سهامی عام، محدودیت تحمیل شده در دامنه رسیدگی توسط مدیریت یا شرایطی از قبیل؛ عدم توانایی حسابرس در بدست آوردن شواهد کافی و مناسب، بی‌کفایتی اسناد و مدارک حسابداری ممکن است باعث عدم اظهار نظر حسابرس در مورد صورت‌های مالی واحد صاحبکار گردد.

سایر ملاحظات: پذیرش و حفظ تداوم کار با صاحبکاران

بر اساس رهنمودهای هیأت نظارت حسابداری بر شرکت‌های سهامی عام، پذیرش و حفظ تداوم کار با صاحبکار از عناصری است که موجب افزایش کیفیت فرآیند حسابرسی می‌گردد. این مورد شامل اعمال سیاست‌ها و رویه‌هایی برای کسب اطمینان نسبی است که حسابرس:

- ✓ متعهد می‌شود که حسابرسی را به گونه‌ای انجام دهد که انتظارات صاحب کار را برآورده سازد.

- ✓ متعهد می‌شود که در ارائه خدمات حرفه‌ای ریسک‌های مورد نظر را مدنظر قرار دهد.

شرایط و موقعیت‌های ذکر شده در مورد بازارهای نو ظهور و ریسک‌های مربوط به آن، این انتظار را در صاحبکاران نیز به وجود می‌آورد که حسابرسان باید رویه‌هایی را به اجرا دریاورند که از منافع سهامداران حفاظت و هم چنین اعمال متقلبانانه صورت گرفته به وسیله کارکنان را به مدیریت ارشد سازمان گزارش دهند. به دلیل اینکه شرایط حسابرسی در بازارهای نو ظهور متفاوت از شرایط حسابرسی در بازارهای توسعه یافته است، حسابرسان قبل از پذیرش صاحبکار باید توانایی‌های خود و تیم تحت سرپرستی خود را مورد ارزیابی قرار دهد.

برقراری تعامل مناسب با سایر مؤسسات حسابرسی

بر اساس رهنمودهای هیأت نظارت حسابداری بر شرکت‌های سهامی عام، میزان دانش، مهارت، توانایی و تعهد اعضای تیم حسابرسی باید متناسب با برآوردهای صورت گرفته در مورد ریسک حسابرسی باشد. بدین معنی که هر چه ریسک برآوردی از جانب حسابرس بیشتر باشد باید میزان تخصص و تعهد اعضای تیم حسابرسی نیز بیشتر باشد. اگر تحت شرایط خاصی حسابرس مجبور شود که از خدمات سایر مؤسسات حسابرسی دیگر استفاده کند، باید در مورد دانش و تخصص و همچنین استقلال و شهرت حرفه‌ای مؤسسه مربوطه اطمینان حاصل کند. برای مثال، اثبات آشنا بودن مؤسسه حسابرسی دیگر با الزامات گزارشگری مالی و استانداردهای حسابرسی از مهم‌ترین مواردی است که مؤسسه حسابرسی اصلی باید نسبت به آن اطمینان حاصل کند. برای اینکه فرآیند حسابرسی اثربخش‌تر باشد، هماهنگی بین رویه‌های اجرایی در فرآیند حسابرسی، توافق بر سر اختلاف روش‌ها و نتایج بدست آمده و همچنین سطح تعاملات بین مؤسسات حسابرسی باید بسیار بالا باشد. از آنجا که ممکن است حسابرسی واحد تجاری در بازارهای نو ظهور خارج از کشور باشد، حسابرس باید اقدامات لازم برای برقراری ارتباط مؤثر بین اعضای تیم حسابرسی، کارکنان شرکت و حسابرس دیگر را انجام دهد و همچنین قادر به بررسی اسناد و مدارک تهیه شده به زبان خارجی باشد. حسابداران محلی، نسبت به هنجارهای فرهنگی، عرف، و رویه‌های کاری آگاهی بیشتری دارند، که بر روی مدیریت و فعالیت‌های تجاری منطقه اثر دارند. لذا هنگام برنامه‌ریزی و اجرای فرآیند حسابرسی، حسابرس باید این موضوعات را با حسابداران محلی مطرح کرده و تصمیم بگیرد که آیا هر یک از این موضوعات بر ریسک تقلب مؤثر هستند یا نه و متناسب با آنها برنامه حسابرسی را تعدیل و روش‌های مناسب‌تر را جایگزین کند و یا از طریق آزمون‌های اضافی ریسک تقلب را کاهش دهد.

اعمال غیرقانونی

حسابرس باید در فرآیند حسابرسی، همواره احتمال نقض قوانین و مقررات توسط مدیریت ارشد صاحبکار و کارکنان را مورد توجه قرار دهد. حسابرسان ملزم به اجرای رویه‌های طراحی شده برای کسب اطمینان معقول از آشکار شدن اعمال غیرقانونی هستند، اعمالی که تأثیر عمده و مستقیمی بر تصمیم‌گیری در مورد مبالغ صورت‌های مالی دارند. مسئولیت حسابرس در مورد کشف و گزارش اعمال غیرقانونی دارای اثر با اهمیت بر صورت‌های مالی، این است که همان رفتاری را داشته باشند که در مورد عوامل ریسک تقلب یا ریسک تحریفات آن را انجام می‌دادند. وقتی حسابرس در مورد اعمال غیرقانونی اطلاعاتی را کسب کند، باید از ماهیت نقض قوانین و مقررات، چگونگی رخداد آن و سایر موارد مربوط به نقض قوانین و

مقررات، برای ارزیابی اثرات آن بر صورت‌های مالی شناخت کافی به دست بیاورند. بازتاب اعمال غیرقانونی بر سایر جوانب حسابرسی، مثلاً بر قابلیت اعتبار اظهارات مدیریت، بستگی به ارتکاب عمل مربوط دارد، اگر در اقدامات غیرقانونی پنهان کاری نیز وجود داشته باشد، حسابرس باید رویه‌های کنترلی ویژه‌ای را در سطوح مدیریت و کارکنان شرکت به اجرا دریاورد، همچنین باید کفایت افشای صورت‌های مالی در مورد اثرات بالقوه عمل غیرقانونی در عملیات مؤسسه را ارزیابی کند. اگر عمل غیرقانونی منجر به تحریف مبالغ نسبتاً کم اهمیت شود، این عمل می‌تواند حسابرس را نسبت به خطر اعمال غیرقانونی بزرگ‌تر هشیار کند. اگر حسابرس به این نتیجه برسد که یک عمل غیرقانونی اتفاق افتاده، باید ببیند که آیا کمیته حسابرسی از وقوع چنین اعمال غیرقانونی مطلع هستند یا خیر و سپس بر اساس برآورد خود از ریسک تقلب، آزمون‌های لازمه برای مقابله با چنین اعمالی را طراحی و اجرا کنند.

دستیابی به اطلاعات بیشتر در تاریخ گزارش حسابرسی

اگر حسابرس در تاریخ گزارش حسابرسی، به اطلاعات بیشتری دست یابد، باید اثر این اطلاعات بر گزارش حسابرسی مورد ارزیابی قرار گیرد تا در صورت لزوم نسبت به تعدیل گزارش اقدام شود.

نتیجه‌گیری

با توجه به رشد روز افزون بازارهای نو ظهور و اهمیت این بازارهای برای فعالان بازار داخلی و خارجی، سرمایه‌گذاران خواهان گزارش‌های قابل اتکا هستند تا بتوانند با تکیه بر این گزارش‌ها، بهینه‌ترین تصمیمات اقتصادی را اتخاذ کنند. خدمات اعتبار دهی حسابرسان از مهم‌ترین عناصری است که می‌تواند این اطمینان را به سرمایه‌گذاران بدهد که صورت‌های مالی بر اساس معیارهای مشخص شده عاری از هرگونه تحریف با اهمیت ناشی از اشتباه و اعمال متقلبانانه است. در اغلب بازارهای نو ظهور به دلیل ماهیت خاص و عدم استقرار سازکارهای نظارتی چه در سطح سازمانی و چه در سطح کل بازار، بیشتر از بازارهای توسعه یافته در معرض اعمال متقلبانانه و نقض قوانین و مقررات قرار دارند. این عوامل باعث می‌شود تا حسابرسان مقید شوند که فرآیند حسابرسی خود را با حساسیت بیشتری برنامه‌ریزی کنند تا قادر باشند انگیزه‌ها، فرصت‌ها و سایر عواملی را شناسایی و اقدامات لازم را برای مقابله با این خطرات به اجرا دریاورند که می‌تواند موجب تحریف با اهمیت در صورت‌های مالی شود.

پی‌نوشت‌ها:

1. Certain emerging markets
2. Staff Audit Practice Alerts (sapa)
3. Public Company Accounting Oversight Board (PCAOB)
4. Sumanjali Shrestha
5. Securities and Exchange Commission (SEC)

منابع و مآخذ:

1. PCAOB, Staff Audit Practice Alert NO. 8, Audit risks in certain emerging markets, 2011.
2. Sumanjali Shrestha, Roles and Functions of PCAOB and AS No. 5, Texas Woman's University School of Management, 2012.